

DANMARKS PRODUKTIONSFORHOLD EFTER KRIGEN

FOREDRAG I NATIONALØKONOMISK FORENING DEN 17. OKTOBER 1944

Af C. V. BRAMSNÆS

DER er ingen af os, der kan sige, hvornaar den Krig, som nu raser over hele Verden, vil finde sin Afslutning. Men vi ved, at der engang kommer en Afslutning, og at alle økonomiske Forhold til den Tid maa justeres om. Den Krigsøkonomi, som i mere end 5 Aar har præget Forholdene paa alle Omraader i alle Verdens Lande, vil blive afløst af Forsøg paa at etablere en Fredsøkonomi. For mange Mennesker vil Begrebet Fredsøkonomi uvilkaarlig føre Tankerne tilbage til de Forhold, som var raadende før Krigen. Fredsøkonomi vil for dem simpelt hen betyde Tilbagevenden til den Økonomi, som var Grundlaget for Menneskenes og Landenes Eksistens før 1939.

Jeg tror, det kan være nyttigt straks at slaa fast, at der ikke bliver Tale om nogen saadan almindelig Tilbagevenden til Tilstandene før Krigen. De økonomiske Omvæltninger har været saa gennemgribende overalt, at de tidligere Forhold ikke lader sig retablere. Nogle vil sørge derover, andre vil græde med tørre Taarer, og jeg vil nærmest slutte mig til de sidste. Jeg nærer ikke nogen overvældende stor Beundring for de økonomiske Forhold, som var raadende i 1930erne — hverken set fra økonomiske eller socialpolitiske Synspunkter.

Selv om man imidlertid er af den Mening, at Samfundets Økonomi helst skulde vise en noget bedre organiseret Form i den Fredsøkonomi, som skal komme, maa man være klar over, at det ikke er nogen let Opgave, der foreligger. Og navnlig bliver det ikke nogen let Opgave til at begynde med. En Verden, der er udhungret af Krigsproduktion og Krigsødelæggelser, kan ikke vente

at finde sig i et økonomisk Paradis, saa snart Vaabnene lægges ned. Der vil blive Savn og Knaphed i lange Tider.

Jeg skal i Aften tale om nogle af de Efterkrigsproblemer, som vi vil møde i vort eget Land, og jeg har valgt at kalde mit Foredrag »Danmarks Produktionsforhold efter Krigen«. Jeg har derigennem villet give Udtryk for den Anskuelse, at Produktionen er Kærnen i hele vort økonomiske Liv. Danmarks økonomiske Fremtid er afhængig af, om vi kan holde vort Produktionsliv paa et højt og frugtbart Niveau, teknisk og økonomisk set. Det er rigtigt, at Fordelingsproblemet er en meget betydningsfuld Side af de økonomiske Problemer, men Betingelsen for, at Fordelingen af Goder til de forskellige Samfundsgrupper og til de enkelte Individuer kan blive tilfredsstillende, er dog, at Goderne er tilvejebragt, saaledes at der er tilstrækkeligt at fordele.

Det er den danske Produktions Opgave at frembringe Varer dels til Befolkningens umiddelbare Forsyning, dels til Eksport til andre Lande, saa vi derigennem faar Midler til at indføre de Varer, som skal købes fra Udlandet. Men Produktionen har ogsaa den Opgave at sysselsætte den danske Befolkning, saa der derved skabes et rimeligt Indtægtsniveau. Beskæftigelsesspørgsmaalet maa i det hele taget stilles stærkt i Forgrunden, naar de økonomiske Spørgsmaal skal behandles, og Kravet om »fuld Beskæftigelse«, d. v. s. Arbejdsmuligheder for alle, der kan og vil arbejde, maa stilles op som et Maal, man bør søge at naa.

Der er i Øjeblikket ingen, som er i Stand til at sige, hvorledes vort Forhold til Udlandet vil blive efter Krigen. Og det er klart, at vore Produktionsforhold i høj Grad er afhængige heraf. Vi skal have Raastoffer fra Udlandet, og vi skal finde Afsætningsmarkeder i Udlandet for vore Eksportvarer. Hvilken Pris skal vi betale for vore Raastoffer, og hvilken Pris kan vi faa for vore Varer? Det er Størrelser, der ikke kan kalkuleres med i Øjeblikket.

Men vi er dog i Stand til at gøre visse Betragtninger over vor hjemlige Prisudvikling og de Konsekvenser, som denne Udvikling kan antages at medføre i vort Forhold til Udlandet. Det maa nemlig staa klart for alle, at vi ikke kan hævde os i vor Produktion, hvis vi ikke kan producere paa samme økonomiske Niveau som andre Lande. Vi kan ikke selv bestemme de Priser, vi skal sælge til i Udlandet.

Vi har haft en stærk Prisstigning i Danmark under Krigen, særlig under de første Krigsaar, senere er det lykkedes i højere

Grad at holde igen paa Prisstigningen. Arbejdslønnen er ogsaa steget under Krigen, men svagere end Leveomkostningernes Stigning, saaledes at Reallønnen er sænket en Del. Selv om der nogle Gange er gjort hæderlige Anstrengelser for at hindre, at den højere Arbejdsløn medførte Stigning i Produktionsprisen, maa man dog antage, at største Delen af Stigningen er indgaaet som prisdannende Element og har sat Prisen op. Endvidere har naturligtvis de stærkt stigende Indtægter hos visse Grupper af Befolkningen bidraget til at presse mange Priser op, men som Hovedregel er disse Prisstigninger dog ikke indgaaet som en Fordyrelse af Produktionen.

Hvorledes vil det nu gaa med vort Prisniveau efter Krigen? Ja, der kan næppe være nogen Tvivl om, at der maa komme et *Prisfald*. En Række af de Aarsager til Prisstigning, som navnlig virkede i Krigens første Aar, vil helt eller delvis forsvinde, og Prisnedgangen vil dermed indledes. Hvor stort Prisfaldet bliver, lader der sig næppe opstille værdifulde Beregninger over for Tiden, men det maa være vor Pligt herhjemme at sørge for, at det Prisfald, som kommer udefra, og som kommer til at virke i den øvrige Del af Verden, ogsaa kommer til at gøre sig gældende i Danmark. *Vi maa ikke lukke Prisfaldet ude.*

Fristelser til at forsøge at holde igen paa Prisfaldet kan der være mange af. Der vil altid i et givet Øjeblik være Produktion i Gang, som er indstillet paa det hidtilværende Prisniveau, og hvor Producenterne derfor er interesseret i, at det opretholdes. Der kan ogsaa være Lagre til høj Pris, som der kan lides Tab paa. (I Praksis vil dette dog næppe betyde stort.) Det kan tænkes, at Importører styrter til og køber Varer fra Udlandet, før Prisfaldet er kommet paa vedkommende Varer, og som derfor vil lide Tab, hvis der kommer Prisfald. Alt dette kan være ubehageligt nok, men det maa alligevel fastholdes, at vi af Hensyn til vort fremtidige Pris- og Omkostningsniveau maa lade Prisfaldstendenserne virke, saa vi kommer i Niveau med andre Lande. Jeg kan tænke mig, at vore priskontrollerende Myndigheder maa tage den Opgave op at vogte paa, at Prisfaldet ikke holdes tilbage.

I det Omfang, Prisfaldet kommer, vil det bidrage til at nedsætte vort Omkostningsniveau, men det vil ogsaa — og det er ikke mindst vigtigt — bringe Fordele for de betydelige Dele af den danske Befolkning, hvis Realløn er sænket under Prisstigningen. Jeg tænker her først og fremmest paa Arbejderne, idet jeg gaar ud fra, at der ikke vil blive Tale om at nedsætte Arbejdernes Løn,

før det nuværende Fald i Reallønnen er dækket. Hvis man regner med, at Arbejdslønnen i Danmark under Krigen gennemsnitlig er steget med 30—35 %, vil et Fald i Priserne til dette Niveau altsaa give Arbejderne den tidligere Realløn tilbage.

Der er mange Nationaløkonomer, som mener, at det vilde være heldigt, om Prisfaldet netop naaede saa langt ned, at Arbejderne genvandt den tidligere Realløn, men saa heller ikke længere. Og det kan ikke nægtes, at der er meget, der taler for dette Standpunkt. En for langt drevet Deflation, hvor Spørgsmaalet om Nedsættelse af Satserne for Arbejdsløn og andre Ydelser bliver aktuelt, kan give store sociale Vanskeligheder. Jeg tror dog næppe, at det lader sig gøre for et lille Land som Danmark at føre en særlig Politik paa dette Omraade. Vi maa indrette os paa det Priseniveau, som bliver det almindelige i andre Lande, enten det saa bliver højere eller lavere end det Niveau, som Lønstigningerne under Krigen har naaet.

Jeg er ovenfor gaaet ud fra, at Arbejderne opnaaede den tidligere Realløn gennem et Prisfald. Det vil absolut være det heldigste, at det sker paa den Maade. Hvis Priserne ikke falder tilstrækkeligt, saa der bliver Tale om at forøge Lønsatserne yderligere, bliver det mere betænkeligt. I saa Fald tror jeg, det bliver nødvendigt at kaste et Blik ud over Verden for at se, hvorledes Arbejdslønningerne ligger der. Selv om ingen mere end jeg kan vurdere Værdien af en velbetalt Arbejderklasses Indsats i Produktionen i Forhold til en underbetalt Arbejderklasses Indsats, mener jeg, at Efterkrigstidens økonomiske Forhold vil blive saa vanskelige, at vi ikke i Danmark kan have et væsentlig højere Lønniveau end vore Nabolande. Og det mener jeg netop af Hensyn til at opnaa den fulde Beskæftigelse, som bør være det Maal, vi stræber efter.

Ved Vurderingen af vort Omkostningsniveau i Produktionen maa der ogsaa tages Hensyn til, om der foreligger *Overkapitalisering*, d. v. s. for høj Kapitalinvestering i Produktionen. Ganske vist vil Overkapitalisering under almindelige Konkurrenceforhold ikke blive forrentet og saaledes ikke faa Indflydelse paa Produktionsomkostningerne, men vi ved, at der altid vil blive gjort Forsøg paa at faa Overkapitalisering forrentet.

Jeg vil ikke antage, at der i vort industrielle Liv er foregaaet synderlig Overkapitalisering under Krigsaarene, men i Landbruget har Køb af Landejendomme til ofte meget høje Priser givet en ikke ringe Overkapitalisering. Det kan næppe antages, at de nu-

værende høje Landbrugspriser vil kunne holdes efter Krigen, og dette vil medføre Nødvendigheden af, at den Overkapitalisering, som ikke kan forrentes af de Priser, der kan opnaas, maa afskrives. Det vil ikke være rimeligt at forlange af den øvrige Befolkning, at den skal betale højere Priser eller paa anden Maade yde Tilskud til Forrentning af Overkapitalisering i Landbruget. Det er maaske sandsynligt, at der umiddelbart efter Krigens Afslutning vil være en saa stærk Mangel paa Landbrugsprodukter, at vi en Tid kan opnaa de nuværende Priser for vore Produkter. Men det vil næppe være klogt at regne med en Fortsættelse af saa gunstige Forhold og stabilisere vort Omkostningsniveau i Landbruget efter de høje Priser. En Maalestok for de nuværende danske Landbrugsprisers Forhold til Prisniveauet andetsteds har man maaske deri, at Salg af danske Landbrugsprodukter til Sverige har vist sig vanskeligt, fordi de danske Landbrugeres Priser var højere end de Priser, som svenske Landbrugere opnaaede.

Mit Grundlag for de her fremførte Betragtninger har været, at jeg anser det for nødvendigt, at vort Omkostningsniveau i Produktionen ikke ligger saa højt, at vi ikke kan producere til samme Priser som i andre Lande. Har vi for højt Omkostningsniveau, faar vi Afsætningsvanskeligheder for vor Eksport, stærk udenlandsk Konkurrence paa vort hjemlige Marked o. s. v., o. s. v. — *og af alt dette følger Arbejdsløshed.*

Men nu er der en Del Mennesker, som mener, at der slet ikke er nogen saadan Risiko ved et højt Omkostningsniveau. Vi kan ordne Forholdene i vort Land, som vi selv ønsker med Hensyn til Priser, Arbejdsløsheden o. s. v. Bliver Konkurrencen for stærk udefra, ja saa spærrer man blot Grænserne for Indførsel af Varer, og kan man ikke opnaa tilstrækkelig høje Priser for sine Eksportvarer til Udlandet, saa giver man blot tilstrækkelig høje Eksportpræmier eller sænker den danske Valuta saa langt, at de lave Priser i udenlandsk Valuta giver et tilstrækkeligt Antal Kroner.

Jeg er nu slet ikke sikker paa, at det bliver saa let at gennemføre en saadan økonomisk Politik efter Krigen, og jeg kan ogsaa tænke mig, at der ved Overenskomster mellem Landene sættes visse Grænser for Manipulering med Valutakurser, Eksportpræmier og lign. Saadanne Foranstaltninger er jo Udslag af en Slags økonomisk Krig mellem Landene.

Men det afgørende for mig er ikke, om det bliver muligt eller ej at føre en saadan Politik. Det afgørende er, at den ikke kan give noget varigt Resultat. Ved Valutasænkning kan man vel give

et Lands Eksport en Morfinindsprøjtning, der kan live vældigt op, men Virkningerne holder sig ikke. Ved Afspærring for Varer kan man give et Lands Produktion en Hjælp mod Konkurrence udefra, men heller ikke dette varer. Foranstaltningerne vil nemlig drive hele Prisniveauet i det paagældende Land op, og naar dette Prisniveau har fæstnet sig i Omkostningsniveauet for Produktionen, vil Vanskelighederne være lige saa store som før. Den Tanke, at et Land ved en saadan Række politisk-økonomiske Foranstaltninger skulde kunne skabe sig en isoleret Guldaldertilværelse, strider mod alle økonomiske Love og mod al logisk Fornuft.

Jeg anser det altsaa for vigtigt, at man efter Krigen stræber efter et saa lavt Prisniveau som muligt for Produktion og Forbrug i vort Land, og at man ikke ved politisk-økonomiske Foranstaltninger med kortvarig Nyttevirkning skaber et varigt højere Prisniveau end andre Landes.

Jeg vil dog straks slaa fast, at disse mine Anskuelser ikke betyder, at jeg mener, at vort Produktionslivs Udvikling iøvrigt skal overlades til sig selv. Jeg tror, det bliver nødvendigt, at man fra det Offentliges Side i højere Grad end før Krigen kommer til at beskæftige sig med den økonomiske Udvikling i Landet, og at det maa gøres paa en mere rationel og systematisk Maade end tidligere.

I Overgangstiden efter Krigens Slutning vil der naturligvis melde sig en Række Problemer, som Staten umiddelbart maa tage Stilling til. Det vigtigste for vort industrielle Liv er at faa de nødvendige Raastoffer til Produktionen. Hvilke Muligheder der foreligger herfor, ved vi intet om, men det maa haabes, at de Forbindelser, som vore normale Importører af Raastoffer har haft tidligere, kommer i Orden hurtigt, saa Importen kan finde Sted. Vi maa ogsaa haabe, at der kan skaffes Betalingsmidler til denne Import af Raastoffer, men paa dette Punkt bliver der sikkert en Opgave for de offentlige Myndigheder, idet man ikke kan vente, at der er tilstrækkelige Betalingsmidler til Import af alle i og for sig ønskelige Varer. Jeg har allerede tidligere sagt, at vi gaar en Knaphedens Tid i Møde efter Krigen. De Mennesker, der venter en Tilfredsstillelse af alle Behov, som kunde tilgodeses før Krigen, vil blive skuffet.

Det maa være Myndighedernes Opgave at sørge for en Rationering af den Valuta, som er til Raadighed, saaledes at de nødvendige Varer først kommer til Landet. Det kan være, at det vil

vise sig lettere at faa andre Varer end Raastoffer til Landet, da Udlandet maaske helst vil levere saadanne Varer, men her gælder det om at spørge, hvad vi har Raad til, og hvad vi ikke har Raad til. Det er næppe sandsynligt f. Eks., at der vil være tilstrækkelig Valuta til straks at genoprette eller forny vor Bilpark til Privatkørsel, og det kan ogsaa være, at vi kommer til at give Afkald paa visse udenlandske Nydelsesmidler i den første Tid. Fra Handelsministeriets Side har man over for Importørorganisationerne fremhævet, at der ikke nu maa kontraheres om Varer til Indførsel efter Krigen, saaledes at der paa den Maade skulde skabes en Præferencestilling for enkelte Importører.

Hvor længe en Kontrol af den her nævnte Art skal finde Sted, kan man næppe udtale sig om nu. Det er en vanskelig Opgave at finde rimelige Fordelingsgrundlag for Varer, hvis Indførsel begrænses, og det bedste vil derfor være, om saadan Kontrol kan ophæves eller i hvert Fald begrænses til forholdsvis faa Varer. Det maa ogsaa erindres, at det ikke bidrager til at holde Priserne nede, at Konkurrencen ved Salget ophører. Hvis det vedblivende vil være nødvendigt at begrænse Forbruget af indførte Varer, tror jeg, man hellere maa gaa Beskatningens Vej. Men saa maa man heller ikke være blødsøden, naar Skattesatserne skal fastsættes.

Den *Priskontrol*, som vi nu har, omfatter praktisk taget hele vort Erhvervsliv. For dem, der som jeg regner med Prisfald, kunde det maaske synes, som om Priskontrol i Fremtiden blev unødvendig. Det tror jeg dog ikke. I Overgangstiden, naar Prisfaldsfaktorerne begynder at virke, vil der være Brug for en Institution, som kan se til, at de virker *hurtigt nok*. Det kan være en vanskelig Opgave, men med den Indsigt, som Priskontrollen efterhaanden har faaet, maa den kunne løses nogenlunde. Efterhaanden som Varemarkedet bliver rigeligere, og Konkurrencen begynder at virke, skulde det være overflødigt at have en Kontrol med Priserne i al Almindelighed. Men der vil være varige Opgaver for en Priskontrol alligevel. I et Samfund, der som vort er saa gennemsyret af Organisation og Aftaler, vil der altid paa mange Omraader blive forsøgt at danne Monopolpriser, der er højere end nødvendigt for at gennemføre Produktion og Omsætning. Saadanne Prisdannelser maa det være en Samfundsopgave at gaa imod. Hvilke Midler der kan stilles til Raadighed for en Priskontrol i saadanne Tilfælde, skal jeg ikke komme ind paa, men at Opgaven er vigtig behøver næppe at diskuteres.

Fra mange Sider er den Tanke fremsat, at der bør være en offentlig *Investeringskontrol*, som skal hindre, at Kapital investeres i Produktion, der ikke har tilstrækkelig økonomisk Basis i det lange Løb, eller som rent samfundsmæssigt set ikke bør have Lov at lægge Beslag paa Produktionsmidlerne. Jeg tror, det er meget vigtigt, at disse Spørgsmaal tages op til Undersøgelse, og at der findes Veje og Midler til at lede Udviklingen i de rette Retninger.

I et almindeligt Konkurrencesamfund vil Produktionsmidlerne blive draget til de Produktioner, der af Driftsherrerne forventes at give økonomisk Udbytte. Forventningerne kan naturligvis vise sig ikke at slaa til, og saa foreligger der Fejlinvestering, og den paagældende Driftsherre lider et Tab. I Almindelighed maa man vel regne med, at Driftsherrerne tænker sig om, før de investerer, og for alle mindre Investeringer vil der derfor næppe være Grund til at indføre nogen Kontrol. Samfundet kan nu engang ikke være Barnepige for alle Mennesker. For større Investeringer, hvor Aktieselskabsformen anvendes, og det personlige økonomiske Ansvar ikke kommer stærkt frem, vil der være betydelig mere Grund til Kontrol, og jeg kan tænke mig, at man fik Kontrol med Aktieemission af en vis ikke altfor ringe Størrelse.

Disse Bemærkninger knytter sig til den Risiko, der kan være for Samfundet ved privatøkonomisk urentabel Investering. Saa snart der bliver Tale om Investering, som man af rent samfundsøkonomiske Grunde maa anse for uheldig, maa Synspunkterne blive noget skarpere. I disse Tilfælde vil der i Reglen ikke være Tale om manglende privatøkonomisk Rentabilitet. Rentabiliteten vil rimeligvis i de fleste Tilfælde være god. Her er der Tale om at anvende de til Samfundets Raadighed staaende Produktionsmidler paa en samfundsmæssig utilfredsstillende Maade. Man maa have Lov til at gaa ud fra den Grundsætning, at Produktionslivets første Opgave er at tilfredsstille de store, almindelige Behov i Befolkningen. Dette sker ved at fremstille Varer og Forbrugsartikler til direkte Forsyning af Befolkningen eller ved at fremstille Varer, som kan afhændes i Udlandet og paa den Maade skaffe os Midler til at hjemføre nødvendige Varer for vor Produktion. Skal der stilles Produktionsmidler til Raadighed for Forbrug, der gaar ud over det her nævnte, maa man spørge, om vi har Raad til det, og har vi det ikke, maa man vente. Ved Vurdering af Investering af Kapital og Arbejde maa der ogsaa tages Hensyn til, om Investe-

ringen er af den Art, at den senere efterspørger Arbejde til fortsat Produktion, eller om den er uproduktiv i denne Henseende.

Vi maa forstaa, at det kan blive en vanskelig Opgave at skelne mellem ondt og godt ved en saadan Kontrol, men hvis man forstaar at gøre Maskerne i Nettet nogenlunde store, mener jeg, at den kan gennemføres. Jeg tror ikke, Kontrollen skal lægges under et ministerielt Kontor eller udøves direkte under en Ministers Ansvar. Det bedste vilde efter min Mening være at nedsætte et Investeringsraad — dog ikke et Raad med Repræsentanter for alle mulige Interesser, men med forholdsvis faa Medlemmer, der maa repræsentere Sagkundskab fra de forskellige Omraader i Erhvervslevet, ligesom selvfølgelig de offentlige Myndigheder maa være repræsenteret. Et saadant sagkyndigt Raad kunde ogsaa virke positivt ved at fremme produktiv Investering, og efterhaanden burde dette efter min Mening blive Raadets egentlige Opgave.

Vi har nu talt om Kontrol med den private Investering. Men vi maa ogsaa undersøge, hvorledes det forholder sig med offentlige Myndigheders Investering med Hensyn til, om det er produktiv eller uproduktiv Investering. Og det staar desværre ikke altfor godt til i denne Henseende. Jeg tænker ikke her paa den Investering, som foregaar i arbejdende Etater, den er sikkert i Orden. Men jeg tænker paa den offentlige Investering, som under Navn af Beskæftigelsespolitik er foretaget i den sidste halve Snes Aar. Det meste er desværre blevet *Vejbyggeri*, og *Vejbyggeri* er en daarlig Beskæftigelsespolitik i den Forstand, at naar Vejen er bygget, saa er der ikke mere. Der er ikke skabt Mulighed for at frembringe nye Varer, der er ikke skabt noget Produktionsapparat, der kræver Arbejdskraft ved fremtidig Udnyttelse.

Den Nytte, de nye Veje tilfører det danske Samfund, er ret minimal. Danmark er jo ikke et vejfattigt Land, hvor hidtil utilgængelige Dele af Landet gennem Vejbygning skal drages nærmere og gøres økonomisk frugtbare. Det, der sker, er, at man efter Vejingeniørers Lineal, uden Hensyn til ødelagte Naturskønheder, trækker snorlige Veje over den danske frugtbare Jord, enten som Erstatning for tidligere, ikke helt snorlige Veje eller som helt nye Veje ved Siden af de gamle. Om de Bilister, som Vejene særlig siges at bygges for, har større Glæde af at køre paa de nye Veje end paa de gamle, ja det afhænger vel i det væsentligste af Bilistens Kulturstandpunkt.

Det er Amtskommuner og Sognekommuner, der bygger Vejene, men de vilde aldrig gøre det, hvis ikke Staten ved sine Tilskud be-

talte største Delen af Udgifterne. Tilskudene ydes efter meget udviklede Regler fra forskellige Fonds. I et Foredrag, som jeg holdt for nogle Maaneder siden, udtalte jeg, at jeg ikke troede, at Tilskudene kunde komme op over 100 %. Senere er jeg blevet bedre belært. Udregninger i Ministerierne har vist, at man ved at lægge de forskellige Tilskud sammen i visse Tilfælde kan komme op paa 110 % af Udgifterne. Det er jo klart, at Tilskud af den Størrelse, selv om de ikke kommer op over 100 %, ikke giver Anledning til mange økonomiske Overvejelser, før Arbejdets Udførelse beslattes, og det er endvidere klart, at vedkommende Kommune ikke har nogen eller i hvert Fald kun en minimal Interesse i, om Arbejdet udføres dyrt eller billigt. Det kan jo ikke siges at være nogen god økonomisk Ordning.

Naar Tilskud til Vejbyggeri kan komme op paa saa uheldige Højder, skyldes det delvis den gamle Ordning, at Motor- og Benzinafgifter med ganske faa Undtagelser skal anvendes til Vej-anlæg. Dette er en ganske irrationel Ordning, der da ogsaa for længe siden er forladt i andre Lande. Disse Penge maa naturligvis indgaa i Statskassens almindelige Beholdning og kan maaske derved bidrage til, at Anlæg af produktiv Art udføres. Bilejerne vil vel protestere, men med hvilken Ret? Heller ikke andre Skatter gaar til speciel Nytte for dem, der betaler. Man anvender dog ikke Provenuet af Brændevinsskatten til at jævne Vejen for dem, der drikker Brændevin. Tilskud til Vejbygning bør i Fremtiden bevilges aarligt ligesom andre Tilskud.

Den uproduktive Investering, der foregaar ved det stærkt forcerede Vejbyggeri, kan ikke siges at være et Led i en positiv Beskæftigelsespolitik. Den giver ikke fremtidige Beskæftigelsesmuligheder. Som Udviklingen har været, er vi snarere naaet dertil, at en uforholdsmæssig stor Del af vore Arbejdsstyrker indretter sig paa fast Beskæftigelse ved Vejbyggeri, og en altfor stor Del af vore Arbejdsgivere koncentrerer deres Kapital og Vovemod paa den ikke særlig risikable Forretning at overtage offentlige Vejkontrakter.

Desværre maa man frygte, at en altfor stor Del af det Beredskabsarbejde, der forberedes til Krigens Afslutning, er Vejarbejder. Der er naturligvis ikke noget at sige til, at Myndighederne i en meget akut Arbejdsløshedssituation maa gribe til Former for Arbejde, der kan sættes i Gang hurtigt, selv om det ikke er særlig produktive Arbejder, men saa havde det sikkert været klogere at

opsætte en Del af det allerede foretagne Vejbyggeri til den første Efterkrigsperiode.

Der er ogsaa Tegn, som tyder paa, at man i Ministerierne regner med en principiel Fortsættelse af Vejbygningsarbejdet efter de hidtil fulgte Linier. Ministeriet for offentlige Arbejder har nylig udgivet en Bog indeholdende »Normer for Anlæg, Udvidelse og Ombygning af Veje o. s. v.«. Disse Normer forudsætter Bilkørsel med 100 km Hastighed i Timen paa alle Hovedveje og 70—80 km Hastighed paa alle mindre Landeveje. Det maa vel antages, at vore Veje som Hovedregel ikke svarer til disse Krav, og der bliver derfor Plads for en ny Bølge af uproduktivt Vej-arbejde i Fremtiden.

Jeg kan ikke slutte Omtalen af uproduktive, offentlige Anlæg uden at nævne et andet Omraade. I den senere Tid er der foretaget en stærk Agitation for *Oprettelse af Flyvepladser* ved alle Byer eller i hvert Fald alle større Byer i Danmark, og Byraadene rundt om i Landet er beskæftiget med at finde Pladser og lade udarbejde Overslag over Udgifterne. Nu er det klart, at Flyvetrafiken vil faa en mægtig Udvidelse efter Krigen, og jeg anser det for nødvendigt, at Danmark faar sin Flyvetrafik indordnet i de Net af kontinentale og oversøiske Linier, som vil blive oprettet. Men Lokalflyvning, Flyvebustrafik fra By til By i Danmark, det tror jeg ikke, vi faar Raad til lige med det samme. Den Slags Flyvning giver ikke Brød i Huset hverken paa den ene eller den anden Maade. Men den kræver betydelig Anvendelse af fremmed Valuta baade til Anskaffelse af Maskiner og til Driften. Jeg kan tænke mig, at der kan findes nyttigere og for det danske Folk mere produktiv Anvendelse for den knappe udenlandske Valuta, som vi faar at raade over. Imidlertid synes man fra Ministeriernes Side at interessere sig for Anlæg af disse Flyvepladser, og vi maa derfor vente en Udvikling. For kort Tid siden gik der en officiel Meddelelse gennem Pressen om, at Arbejdsministeriet havde bevilget Kolding Byraad Tilskud til Anlæg af en »Luftlandeplads«. (Jeg ved ikke, om det nye Ord er Ministeriets eller Byraadets Opfindelse). Den skal koste $1\frac{1}{4}$ Mill. Kr., og Staten yder 100 % Tilskud til Arbejds løn og 50 % Tilskud til Materialer, dog ikke ud over 70 % af alle Udgifter. Det er formentlig Prototypen paa det Tilskudssystem, som Ministeriet vil anvende, og da der ydes 100 % Tilskud til Arbejds løn, vil Kommunen i hvert Fald ikke have Interesse i at økonomisere paa dette Punkt.

Jeg gør opmærksom paa, at Formanden for Det danske Luftfartselskab, Ingeniør *Per Kampmann*, i »Ingeniøren« Nr. 7, 1944, har skrevet en Artikel, der paaviser, at Flyveforbindelser mellem danske Provinsbyer efter Krigen ikke kan ventes at blive rentable, og at der højst kan blive Tale om Flyvning mellem København og enkelte store Provinsbyer. Han advarer derfor mod Anlæg af kostbare Flyvepladser ved Byerne. Men Ministeriet for offentlige Arbejder og Arbejdsministeriet har maaske en anden Opfattelse.

Hvis man fra Statens Side vil føre en Politik, som sigter mod en fremtidig fuld og jævn Sysselsætning af danske Arbejdere, maa man lægge Røret om og søge at faa de produktive Linier frem. Jeg skal straks bemærke, at disse Linier ikke er helt ukendte for Staten. Paa visse Omraader ydes der Støtte til Foranstaltninger, som vil give fremtidigt Udbytte. Jeg tænker paa Statens Støtte til Grundforbedring, Landvindinger, Ensilagebeholdere og lign. Her er der Tale om Investering med det Formaal at øge Udbyttet af den danske Jord eller muliggøre bedre Opbevaring af Produkterne. Men det er begrænsede Omraader i Sammenligning med de uproduktive Investeringer. Arbejder af den nævnte Art egner sig iøvrigt godt til Afhjælpning af akut stor Arbejdsløshed, det er væsentlig Jordarbejder og kræver ikke særlig stor Indsats af Materialer, og man skulde derfor mene, at de kunde indtage en betydningsfuld Plads i Planerne for Beredskabsarbejde efter Krigen.

De Ting, jeg har nævnt her, vedrører mest Landbrugsproduktionen, men det maa være Statens Opgave ogsaa at interessere sig for den industrielle Produktion i vort Land. Den spiller en saa stor Rolle saavel for vort indenlandske Forbrug som for vor Eksport, at den vel er værd at interessere sig for.

Naar man tidligere har talt om Industripolitik, var det i Reglen Toldpolitik, det handlede om. Uden at udtale nogen Fordømmelse af dansk Toldpolitik vil jeg blot sige, at Forhøjelse af Toldsatser ikke er nogen farbar Vej til at frembringe varig fuld Beskæftigelse. Statens Industripolitik kan derfor ikke nøjes med at manøvrere med Toldlovens Satser for at udvide vor industrielle Produktion. Det er ved at gøre sig dygtigere og stærkere i Konkurrencen, at man vinder frem.

Jeg mener ikke, at Staten skal gribe direkte ind i den almindelige industrielle Produktion ved selv at oprette nye Virksomheder. I Almindelighed vil Statens administrative Apparat ikke egne sig til egentlig Driftsherrevirksomhed. Derimod kan jeg tænke mig,

at Staten gaar ind som økonomisk Partner i Virksomheder, der er af særlig Karakter, eller som maaske paa Grund af Risiko eller andre Forhold ellers ikke vilde komme frem. Et Eksempel herpaa har vi i »Det danske Staalvalseværk« i Frederiksværk, hvor Staten har indskudt Kapital.

Direkte Tilskud til industriel Produktion mener jeg ikke, Staten kan yde, heller ikke som Eksportpræmier. Med Hensyn til Tilskud til Oprettelse af nye eller Udvidelse af ældre Virksomheder er jeg noget tvivlraadig. Naar jeg ser paa Antallet af Vejmillioner, der er gravet ned i den danske Jord, kan jeg dog ikke undlade at tænke, at det var bedre, at en Del af disse Penge var gaaet til Oprettelse af nye Virksomheder, der kunde producere Varer og beskæftige Arbejdere. Det maa naturligvis være i særlige Situationer og i særlige Tilfælde, at der ydes direkte Investeringstilskud til Industrien. Lettest kan det vel tænkes som Led i en Konjunkturpolitik fra Statens Side, hvor det gælder om at holde Arbejdsløsheden tilbage. Saadanne Tilskud kan naturligvis ogsaa ydes indirekte gennem Lettelse i Skatterne ved Ny-Investerings i Virksomheder, og paa dette Punkt er jeg nærmest tilbøjelig til at mene, at Systemet kan anvendes mere alment, ikke alene som Led i en speciel Konjunkturpolitik. Hvis Investeringen er økonomisk rigtig, vil den jo senere afkaste Skatteydelse.

Spørgsmaalet om, paa hvilke Omraader der er Udvidelsesmuligheder i den danske Industri, saaledes at dens Bidrag til Bestræbelserne for høj og varig Beskæftigelse kan forøges, er det naturligvis vanskeligt for mig at behandle. Jeg kan tænke mig, at det tidligere omtalte Investeringsraad vil kunne blive et værdifuldt Redskab paa disse Omraader. Men jeg vil dog gøre nogle Antydninger, og disse vil jeg gøre paa Grundlag af Forslag, som i sin Tid er fremsat af Produktions- og Raastofkommissionen, som jeg er Formand for.

Kommissionen gjorde Spørgsmaalet om *Landets Kraftforsyning* til et centralt Punkt i sine Undersøgelser. Billig Krafttilførsel er af stor Betydning for al Produktionsvirksomhed, og da vort Land ikke har særlige Energikilder, bliver det dobbelt vigtigt at økonomisere. Med Hensyn til Elektricitetsproduktion foreslog Kommissionen, at denne centraliseredes til nogle forholdsvis faa store Kraftstationer, som kunde producere væsentlig billigere end de mange smaa Værker. Ved denne Centralisering spares der Kul udefra, og der kan leveres billig Energi til Produktionen. De nuværende mindre Elektricitetsværker kan benyttes som Fordelings-

centraler og Reserveværker, men det skulde være en Pligt for ethvert Værk at levere Strøm til Kraftforbrug *til en bestemt lav Pris*. Derimod mente Kommissionen ikke, at man behøvede at fastsætte Regler om Prisen paa Husholdningselektricitet, som de enkelte Kommuner eller Værker altsaa selv kunde fastsætte.

Forslaget om Centralisering af Elektricitetsproduktionen vakte en Del Modstand hos Provinsbykommunerne, som nu producerer dyrere Elektricitet. Men det er klart, at det ikke kan være en privat Sag, hvor dyr eller hvor billig Elektricitet der skal stilles til Raadighed for dansk Produktion. Det maa være saa billigt som muligt. En ensartet billig Pris for Krafftelektricitet vil ogsaa kunne bidrage til at decentralisere den danske Industri. Det er efter min Mening uheldigt, at nye Virksomheder med særlig Forkærlighed vælger Hovedstaden som Arbejdsplads. Det er bedre, at Industrien spredes rundt om i vore Provinsbyer og maaske ogsaa paa Landet. Ensartede Priser for Kraftforbrug vil selvfølgelig gøre saadan Spredning lettere.

Der er allerede sket betydelige Fremskridt med Hensyn til Centralisering af vor Elektricitetsproduktion, og navnlig Krigens Aar har fremmet Udviklingen. Det maa efter Krigen blive Statens Opgave at føre Tanken igennem.

Produktions- og Raastofkommissionen foreslog ogsaa, at der oprettedes *Koksværker* her i Landet. Vi indfører normalt store Kvantiteter Koks til Brændsel, men det vil være billigere at indføre Kul og selv foretage Afgasningen til Koks. Ved disse Processer vil der endvidere fremkomme en Række forskellige Raastoffer, som vil kunne anvendes i en teknisk-kemisk Industri, som formentlig kan udvikles her i Landet.

Kommissionen stillede Forslag om en *Rationalisering af Mejeridriften*. De danske Smørmejerier er gennemsnitlig for smaa til at udnytte fuldt ud de Muligheder, som den moderne Teknik stiller til Raadighed, og som kan sikre lave Omkostninger ved Produktionen og et ensartet godt Standardprodukt. Derfor bør Smørproduktionen efterhaanden samles i færre større Mejerier. Kommissionen udskev en Konkurrence om et nyt stort Mejeri, og fra Statens Side blev der stillet Penge til Raadighed, saaledes at det kunde bygges og i Praksis vise sine Fordele. Imidlertid standsede Krigen Planens Gennemførelse.

For min egen Del vil jeg tilføje, at jeg mener, at Landbrugsprodukter som Flæsk og Kød i højere Grad bør forarbejdes her i Landet, før de eksporteres. Vi har her udmærkede Raaprodukter

for en vel udviklet Konservesindustri, og alt tyder paa, at Forbruget af gode Konservesartikler vil vokse rundt om i Verden. Jeg mener, vi vil have Muligheder for at fremstille Elite-Produkter paa disse Omraader.

Produktions- og Raastofkommissionen stillede en Del andre Forslag, som jeg ikke skal komme ind paa her. Nogle vedrørende Statsstøtte til Ensilagebeholdere og andre Foranstaltninger i Landbruget blev straks gennemført af Regering og Rigsdag. Jeg har ved min Omtale af disse Forslag blot villet vise, at der findes Omraader, hvor det er muligt at forbedre vore Produktionsmuligheder.

Et vigtigt Problem for Udviklingen af vor Produktion er *den teknisk-videnskabelige Forskning*. Det gælder om ikke at være tilbage med nye Metoder og Forbedringer. Akademiet for de tekniske Videnskaber har paa dette Omraade allerede udført adskilligt, og fra den private Industris Side gøres der ogsaa gode Indsatser. Der er saaledes inden for Tekstilindustrien nylig oprettet et særlig Institut for tekstil-teknisk Forskning. Her er et Omraade, hvor det er naturligt, at Staten træder til, og der har da ogsaa været gjort Forsøg paa at faa et Samarbejde organiseret mellem Staten, den tekniske Videnskab og den private Industri.

I en af Produktions- og Raastofkommissionens Betænkninger blev der slaaet til Lyd for Nødvendigheden af Udvidelse af den tekniske Forskning her i Landet, og nu afdøde Professor *P. O. Pedersen* kom da til mig for at drøfte Muligheden for et Samarbejde med Staten. Vi enedes om at nedsætte et lille Udvalg med Repræsentanter fra Akademiet for de tekniske Videnskaber og fra Produktions- og Raastofkommissionen. Resultatet blev et Forslag om Oprettelse af et teknisk Forskningsinstitut i nær Tilknytning til Akademiet og med Støtte fra Staten. Fra Statens Side skulde der ydes 250.000 Kr. om Aaret og desuden 50.000 Kr. aarlig til Uddannelse af Ingeniører, som særlig skulde beskæftige sig med Forskningsarbejde. Af den daværende Finansminister havde jeg underhaanden faaet Tilsagn om Ydelse af disse Beløb. Imidlertid gik det ikke saa let. Produktions- og Raastofkommissionen sluttede sig til Forslaget, men da Forslaget behandledes i Akademiet, rejste der sig stærk Modstand, ikke mindst paa Spørgsmaalet om, hvem der skulde repræsenteres i Institutets Styrelse. Vi Danskere lider jo i ikke ringe Grad af Repræsentationssygen. Der blev saa ført lange Forhandlinger i Akademiet, og Sagen blev saa længe drøftet baade offentligt og privat, at da den endelig

kom frem som et Forslag til Rigsdagen, naaede Rigsdagen ikke at behandle Forslaget færdigt. Det var i 1942, at Finansministeren gav Tilsagn om de 300.000 Kr. aarlig, og havde Forslaget ikke mødt Modstand, vilde der nu i 3 Aar være stillet Penge til Raadighed, altsaa ialt en lille Million Kroner til teknisk-videnskabelig Forskning.

Naar man forstaar, hvor vigtigt det er, at vor industrielle Produktion støttes af teknisk-videnskabelig Forskning, maa man beklage, at det ikke hidtil er lykkedes at faa Samarbejdet med Staten i Gang. Men det bør ske saa snart som muligt. Det er Statens Opgave at være med i dette Arbejde, saavel som det er Videnskabens og den private Industris Opgave at være med, og separatiske Tilbøjeligheder bør ikke kunne hindre Samarbejdet. I vort Naboland Sverige har man i de senere Aar ligeledes arbejdet med Oprettelse af Forskningsinstituter ved Samarbejde mellem Staten, Videnskaben og den private Industri. Jeg tror, det vilde være meget nyttigt, om der efter Krigen kom et nært Samarbejde i Gang mellem den tekniske Forskning i de nordiske Lande.

Til alle de Bestræbelser, som kan udfoldes for at udvide Grundlaget for dansk Produktion for at opnaa et højt og jævnt Beskæftigelsesniveau, hører ogsaa særlige *Foranstaltninger af konjunkturudjævnende Art*. Og her maa Staten og andre offentlige Myndigheder være de første til eventuelt at bringe Ofre. For det første maa naturligvis offentligt Arbejde holdes tilbage i de gode Aar for at sættes ind i de knappe Aar. Det er der nu prædikeret om i lange Tider, men desværre med ringe Resultat. At holde Arbejder tilbage, som man mener er modne til Udførelse, synes at overstige de offentlige Myndigheders Evne. Man maa dog se at faa System paa dette Omraade, og maaske kan det tidligere omtalte Investeringsraad ogsaa her være nyttigt.

Men der kræves stærkere konjunkturudjævnende Midler. I Depressionstider maa Staten paa saa mange Maader som muligt søge at opretholde Købeevnen for Befolkningen, saa Efterspørgslen efter Varer ikke gaar for stærkt ned. Man kan tænke sig, at Skatterne nedsættes for saa til Gengæld at forhøjes i de gode Aar. Staten kan ogsaa gøre Bestillinger hos Erhvervslivet af Varer, som skal bruges i senere Aar. Der kan tænkes mange Maader. Man maa være klar over, at en saadan Konjunkturpolitik fra Statens Side ikke muliggør en aarlig Balancering af Statsregnskabet. Det vil være Statens Pligt netop at have Underskud i Depressionsaarene, men saa maa der naturligvis til Gengæld være Overskud

i de gode Konjunkturaar. Hvis man kunde indføre Skattebetaling samme Aar, som Indtægten tjenes, vilde det ogsaa bidrage til Konjunkturudjævning.

De her skitserede Former for Statens Virksomhed i Produktionslivet betyder paa mange Omraader noget helt nyt. Det gælder at udvikle og forbedre Grundlaget for Danmarks produktive Liv. Jeg vil iøvrigt mene, at det vilde være til Held for danske Erhvervsforhold, om en Samordning af de nordiske Landes Økonomi kom i Betragtning under Bestræbelserne for at skabe gode og tilstrækkelige Arbejdsbetingelser i Danmark, ligesom jeg mener, at dette vilde være en Fordel for de andre nordiske Lande. Jeg ved, at der er mange ledende Erhvervsfolk i Danmark, som deler disse mine Synspunkter.

Statens Indsats paa Erhvervslivets Omraade maa ske i det nøjeste Samarbejde med det private Erhvervslivs Folk. Det er Betingelsen for, at de gode Resultater kan naas. Det private Initiativ er saa betydningsfuldt i Danmarks økonomiske Liv, at det ikke maa hindres. Men der maa heller ikke staa blot egennyttige Interesser bag det private Initiativ. Det maa være Samfundsinteresser, der er det vigtigste Formaal. Vi har Grund til at tro, at der findes de rette Synspunkter i saa Henseende i dansk Erhvervsliv, og til Bekræftelse heraf skal jeg slutte med at citere følgende Udtalelse af Industriraadets Formand, Direktør *H. P. Christensen*:

»De Fremskridt, som sker gennem Industriens Rationalisering i Fremtiden, skal ikke komme en enkelt lille Gruppe til gode, men hele Samfundet. Produktionen skal forbedres, for at vi kan faa bedre og billigere Varer, saa Levestandarden derved højnnes, og der bliver skabt yderligere Beskæftigelse«.

Denne Udtalelse kan vi tage som et Programpunkt for alle vore Bestræbelser!